

zakone, ki so izšli po prenehanju beneške vrhovne oblasti, ima zbornik še poseben pomen.

B. M. Nedeljković v obsežnem uvodu opozori na specifičnost LV ter napravi tudi izčrpano analizo dubrovniške zakonodaje in še posebej objavljenega teksta. Ugotavlja, da je LV nastal v prvem desetletju 15. stoletja, najkasneje pa okrog leta 1409. Veliko oviro pri praktični uporabi v sodstvu in javnem življenju Dubrovnika na sploh je predstavljala raztresenost zakonov v številnih zapisnikih svetov — organov oblasti. V obdobju od 1358 do 1408 je nastalo okrog 20 knjig zapisnikov svetov ali, kot so to tudi imenovali, knjig reformacij. Vsakodnevna praksa je zahtevala, da je bil sprejet sklep o izdelavi novega zakonskega zbornika. Izbrana je bila komisija strokovnjakov iz vrst plemstva, ki naj bi pripravila izbor zakonov.

Zelena knjiga je kronološki zbornik zakonov. Nastajala je postopoma iz posameznih zvezkov. Ti zvezki so se ohranili v ovitku zelene barve — od tod tudi ime za zbornik. Kasneje (v 16. stol.) so zvezke zvezali v knjigo: V Zeleni knjigi je zbranih 507 capitulov ali zakonov ter obsega 250 listov. Okrasitev teksta je skromna. Le prvi notarji so pisali naslove zakonov z rdečilom, inicialke pa so izdelane z zelo skromnimi ornamentami. Prvi vpisani zakoni v tem zborniku so iz leta 1358, LV pa je zaključen okrog leta 1470. Jezik, v katerem so pisani zakoni, vnešeni v LV, je bil v začetku latinski, nato pa italijanski, v dialektu notarja ali kancelerja, ki je pisal zakon. Ortografija posameznih notarjev je neizenačena. V tekstih najdemo tudi določeno število besed in terminov, prevzetih iz srbskega jezika. Prevzeti so tudi termini iz srbskega srednjeveškega prava. Redaktor, pravni zgodovinar B. M. Nedeljković, je pripravil za tisk tekst zakonika na podlagi originala, ki ga hranijo v Historijskem arhivu v Dubrovniku. Ker je tekst zakonov, ki ga najdemo v LV, dejansko prepis zakonov iz zapisnikov svetov (največ Velikega sveta, izjemoma pa tudi iz Sveta naprošenih in Malega sveta), je izdajatelj pod tekstom v opombah opozoril na variante med obema zapisoma. Lahko rečemo, da je redaktor opravil zelo zahtevno in zamudno delo.

Vsebina zakonov je zelo pestra in se nanaša na vse področje javnega in privatnega življenja srednjeveškega Dubrovnika. Pomembno mesto je dobilo v zborniku procesno pravo in organizacija sodišč. Urejen je apelacijski postopek. Najštevilnejši so zakoni, ki imajo ustavnopravni in administrativno-organizacijski značaj. Drugo veliko skupino predstavljajo finančni zakoni. Posebna skupina zakonov je posvečena cerkvenim vprašanjem. Upoštevanji so še zakoni v zvezi s kovnico denarja, tkalsko dejavnostjo, proizvodnjo in trgovino s soljo, trgovino z žitom in proizvodnjo vina. Nadalje so vpisani zakoni, ki urejajo položaj notarjev in kancelarjev ter razne komunalne probleme (nočna straža, požarna obramba, gradbeni normativi itd.). Skupina zakonov se nanaša tudi na izvenmestne teritorije — comitate (Ston, Pelješac, Konavle) in na razne pravne norme običajnega prava (vražda, porota, baštinsko-agrarni odnosi). Nekaj zakonov se ukvarja z zunanjepolitičnimi odnosi s sosednjimi državami. Iz naštetega sledi, da so objavljeni zakoni v LV zelo pomemben vir tudi za zgodovinarje in predstavljajo važno dopolnilo pri njihovem znanstvenem delu.

B. M. Nedeljković je pri pripravi izdaje LV odstopil od dosedanje prakse. V izdajo namreč ni vključil repertorijev, indeksov in registrov, ki so jih prepisovalci-notarji izdelali za svojo privatno prakso. Tudi ni upošteval dela znamenitega dubrovniškega pravnega teoretika Frana Gundulića pri obdelavi LV. Vse to je predstavljalo pomembno pomožno sredstvo, namenjeno praktikom, služilo pa je tudi kot priročnik pri šolanju mladih plemičev. Zato imajo ti repertoriji pretežno kulturno zgodovinsko vrednost. B. M. Nedeljković je namreč sam izdelal zelo izčrpen imenski in stvarni register, ki je mnogo bolj uporaben kot zastareli repertoriji.

Ignacij Voje

A na Lavrič, Vizitacijsko poročilo Agostina Valiera o koprski škofiji iz leta 1579, Istriae visitatio apostolica 1579, Visitatio Iustinopolitana Augustini Valerii. Ljubljana: ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta. 1986. 201 str.

Knjiga je izjemno ličen primer v sodobni tehniki razmnoženega tipkopisa. Skromnost objave pa je v nasprotju z bogastvom njene vsebine. Kot pove že naslov, prinaša knjiga objavo vira — poročila veronskega škofa Agostina Valiera, ki je februarja 1580 obiskal koprsko škofijo in opisal stanje v njej. Prej je vizitiral poreško, puljsko in novigrajsko, kasneje pa tržaško škofijo.¹

¹ Studijo o Valierovi vizitaciji tržaške škofije sta objavila L. in M. M. Tacchella, *Il cardinale Agostino Valier e la riforma tridentina nella diocesi di Trieste, Centro studi storico-cristiani del Friuli — Venezia Giulia, Udine 1974.*

Publikacija je bila prvotno zamišljena predvsem kot delovni pripomoček za raziskovanje (umetnostno) zgodovinske preteklosti severozahodnega dela Istre. Vestni pristop avtorice k objavi pa je presegel prvotni cilj: pred nami je publikacija, ki vsebuje vse sestavne dele in značilnosti znanstveno-kritične objave vira. Sestavljajo jo kazalo vsebine, uvod, ki se deli v vsebinski oris in tehnično, vodilo uporabniku, dalje seznam okrajšav v prepisu izvirnika; sledi prepis vira: izvirnega kazala vsebine in samega poročila o vizitaciji. Avtoričine opombe so razvrščene na koncu prepisa. Delo je opremljeno s seznamami oseb, krajev, in cerkvenih ustanov, medtem ko splošnega stvarnega seznama in slovarčka ne vsebuje.

Valierovo vizitacijsko poročilo je kot vir vsekakor vredno objave. Njegov pomen za umetnostnozgodovinske raziskave je sicer nekoliko manjši, kot je bilo sprva pričakovati. Valier sicer našteva številne cerkvene objekte in njihov bogati inventar, vendar pa ne nudi podrobnejših umetnostnozgodovinskih opisov. Pač pa vsebuje poročilo vrsto drugih zanimivih podatkov, ki razkrivajo tako osebnost samega Valiera, kot tudi okolje, takratne okoliščine in samo življenje prebivalcev koprške škofije.

Vizitacijsko poročilo v prvem delu omenja način škofovega potovanja v nekatere kraje (Valier je prispel v Piran iz Umaga s troveslačo; Izolo je obiskal na konju; v Koper je spet krenil po morju); opisuje zemljepisni položaj, lego in izgled vizitiranih krajev; navaja svoja opažanja o gospodarskih pogojih tamkajšnjega življenja, o številu, dejavnosti, premoženjskem stanju prebivalcev; omenja, kdo načeluje kraju; imenuje župno cerkev ter opiše številčno stanje duhovščine in cerkvene dohodke. Svoja opažanja spremlja tudi z zapisi pričevanj uglednih domačinov o razmerah v njihovem kraju. Odgovarjali so na vprašanja o stanju v cerkvi, o številu duš, o dohodkih cerkve, pa tudi o življenju krajanov: o navadah, (ne)poštenosti, prešuštvu, hazardiranju. V primerih priležnosti in drugih prekrškov poročilo poimensko navaja grešnike. Valier se je zanimal tudi za primere herezije in židovstva. Stanje cerkvenih objektov, na kakršnega je naletel, ga je včasih spodbudilo, da je pristojnim svetoval predelave teh zgradb (koprška ženska samostana naj bi obvarovala svojo čednost z novimi železnimi rešetkami po veronskem vzoru) ali celo novogradnje (piranska cerkev sv. Jurija je bila menda že tako dotrajana, da bi jo bilo treba postaviti na novo). V obiskanih krajih je imel vizitator tudi mašo s pridigo, večkrat pa je razreševal tudi sporna vprašanja:

Zlasti za Koper je Valier zelo podroben in zanimiv tako v opisu življenja duhovščine in spoštovanja cerkvenih običajev, kot v predstavitvi stanja v tamkajšnjih cerkvenih ustanovah: v ženskem samostanu sv. Klare (ki je bil včasih na dvomljivem glasu!) je imela vsaka redovnica svoje ležišče, spale pa so v skupnem prostoru. V samostanu sv. Blaža, ki je slovel po poštemem in svetem življenju, pa so se po dve ali tri stiskale na enem ležišču (v spalnicah pa sta bili po dve ležišči).

Poročilo v drugem delu navaja popis številnih cerkvenih objektov koprške škofije in po bolj ali manj ustaljenem zaporedju omenja njihove oltarje in popisuje njihovo imetje. V cerkvi sv. Križa v Marezigah omenja med inventarjem tudi obredno knjigo v »lingua Illyrica«. Za boljše razumevanje teh obsežnih inventarnih popisov bi bila stvarni seznam in slovarček v objavi zelo hvaležni pomagali. Popise cerkva spremlja ponekod tudi pričevanje krajanov o stanju in življenju v cerkvi in okolišu.

Tretji del poročila omenja objavljane in izvajanje cerkvenih odredb in ukrepov v vizitiranih krajih, našteva bratovščine, hospice in šole v Kopru, Izoli in Piranu, v zaključku pa opisuje nekatere pravde, ki jih je Valier razrešil v času svojega obiska. Najobsežnejša — pa tudi najbolj življenjska — med njimi zadeva izolskega duhovnika Janeza Dominika de Cleris, ki je imel pregrešne odnose s Florenovello, ženo Tomazina Andriola. Potem ko je zaslišal številne priče, ga je Valier obsodil na izgnanstvo. Če bi ga ujeli znotraj istrske dežele, bi globa vsakokrat znašala 50 liber in enomesečni zapor.

Iz povedanega je razvidno, da je Valierovo poročilo izredno zanimivo branje. Prepis vira je opravljen zelo vestno, včasih že s kar preveč strogimi merili (za vire iz tega časa): dolgi i je prepisan v j, pisanje črk u in v se ravna po izvirniku ne glede na njuno glasovno vrednost itd. Tekoče razumevanje besedila nekoliko motijo številne okrajšave, ki se pojavljajo v viru in jih objava povzema. Edini očitek avtorici bi lahko bil, da je v uvodnem delu preveč kratkobesedna; upajmo, da bo to popravila z obsežnejšo samostojno predstavitvijo vsebinske plati objavljenega vira.

Darja Mihelič